

Bijenreizen naar Gambia

Tekst en foto's Arjan Nienhuis

Zeven februari 2024 rond half twee 's middags. We zijn zojuist geland op Banjul International Airport, het vliegveld van Gambia, West-Afrika. Het is winter in Nederland, hier is het ruim dertig graden Celsius. Gambia is niet het eerste land waar je aan denkt als het gaat om imkeren. Ten onrechte, durf ik te zeggen na een reis van twee weken door het land, samen met zeven andere, nieuwsgierige imkers.

De reis lijkt op de zoektocht die Broeder Adam ruim vijftig jaar geleden heeft gemaakt en in zijn boek "Auf der Suche nach den besten Bienenstämmen" heeft beschreven. Het gaat over zijn zoekproces naar de verschillende eigenschappen van de diverse ondersoorten (binnen en buiten Europa) en de verschillen in het imkeren.

Twee keer per jaar reist een groep Nederlandse imkers naar Gambia om op een luchtige, veilige manier een vergelijkbaar zoekproces te ondergaan. Van de acht ondersoorten die Broeder Adam heeft gevonden zijn er op deze reis twee te bestuderen: *Apis mellifera adansonii* en *Apis mellifera sahariensis*.

Bijenteelt hoort bij de cultuur van het land

Eigenlijk is Gambia niet meer dan een brede strook bebost en agrarisch land aan weerszijden van de gelijknamige rivier. De bijenteelt hoort bij de cultuur van Gambia en heeft een rijke geschiedenis die eeuwen teruggaat. Imkers maakten van boomstammen of van geweven gras en stro korven om hun bijen te huisvesten. Nu worden de bijen

gehouden in Kenya topbarhives, een horizontaal kasttype dat in maatvoering afwijkt van onze Dadant- of spaarkast. De West-Afrikaanse bij is kleiner dan bijvoorbeeld carnica en hierdoor is de dikte van de werksterstraat 22 mm tegen 24 mm en de afstand tussen de raten is kleiner. In Gambia wordt geen kunstraat aangeboden, want vanwege de hoge temperaturen smelt die. De bijen zelf bouwen zoveel ruimte als ze nodig hebben, waarbij het broednest meestal middenin zit en honingraten daarvoor en -achter als verdediging tegen indringers zoals hagedissen.

West-Afrikaanse bijen

West-Afrikaanse bijen produceren meer nakomelingen en zwermen, zeker in geval van voedselgebrek. Wat daarbij opvalt is dat ze regelmatig als geheel (met koningin en alle bijen) het nest verlaten en dus het broed achterlaten. In het Engels wordt dit als "absconding swarm" omschreven. Iets dat wij hier met onze Europese bijen maar heel zelden meemaken. (Noot van de redactie: in Nederland noemen we dit een hongerswerm.) De Afrikaanse bij kan meerdere keren per jaar zwermen en vliegt daarbij grotere afstanden dan de Europese bijen en zijn door het warme klimaat in staat om in het wild te overleven. Door dit gedrag is de honingproductie voor de imker onzeker en is het moeilijk om grote volken te splitsen of aan koninginnenteelt te doen. Een methode die imkers in Gambia toepassen is het hoog in bomen ophangen van vangkasten met was. Zo proberen ze zwermen te lokken en deze vervolgens in een kast te houden. In Gambia is het jaarrond warm, droog en stoffig, behalve in het regenseizoen dat duurt van juni tot

Openen van een Kenya topbarhive

Zoeken naar broed en honing

Bijenkasten aan de voet van een jonge Baobabboom

en met oktober. De bijen zijn goed aangepast aan het plaatselijke klimaat en de vegetatie, ook als er minder of geen dracht is. Dit komt door een goed ontwikkelde ophoping van eiwitten in de vorm van vitellogenine in het bijenlichaam. De bijen zijn al voor zonsopgang actief, zoals bleek in Kuntar Garden. Voor het krieken van de dag gonsde het al volop rondom de bloeiende, geurende en volgroeide eucalyptus. Pas daarna kwamen de geluiden van vogels, krekels en het getrommel en gezang van de ontwakende mensen. Dat vroege gedrag maakt hen tot zeer efficiënte honingproducenten.

De honing dient als een bron van levensonderhoud voor de lokale gemeenschappen en wordt ook zeer gewaardeerd vanwege zijn geneeskrachtige eigenschappen. Maar wellicht belangrijker: bijen spelen een cruciale rol bij de instandhouding en versterking van ecosystemen in Gambia. Ze zijn verantwoordelijk voor de bestuiving van een grote verscheidenheid aan planten en bomen. Bijen helpen bij de productie van fruit, groenten en zaden en zorgen dus voor voedselzekerheid voor zowel mensen als dieren in het wild en de duurzaamheid van de flora van het land.

Biodiversiteit en bijenteelt in Gambia

De ecosystemen in Gambia staan onder grote druk door klimatologische veranderingen maar ook door de manier van landgebruik. Het ontginnen van land wordt gedaan door het op grote schaal platbranden van bos voor de productie van – met name – aardbonen. Platbranden is een goedkope, efficiënte manier waarbij de as de vruchtbaar-

De Nederlandse én Gambiaanse imkers. Klaar om de kasten te inspecteren.

heid van de bodem verhoogt, maar de biodiversiteit verlaagt. De resterende bomen worden op grote schaal gekapt voor stookhout. Ook de mangrovebossen, rijke ecosystemen die voorkomen op de scheiding van zoet en zout water, worden op grote schaal gekapt. Het belang van de mangrovebossen wordt meer en meer ingezien. Vandaar dat meerdere projecten zijn gestart waarbij mangroven weer aangeplant worden om zo erosie tegen te gaan en om de effecten van zeespiegelstijging op dit vlakke land te verkleinen. De mangrovebossen bloeien bijna jaarrond en leveren een grote honingproductie op die heerlijk is en echt anders smaakt dan de Europese honingsoorten. Door een toenemende interesse in imkeren raken lokale gemeenschappen meer betrokken bij het in stand houden van bossen en het tegengaan van bosbranden. Op die manier worden hun bijenvolken in de bossen beter beschermd.

No trees, no bees, is het motto van 'Beecause'. Deze organisatie bevordert de bijenteelt en het belang van bestuiving in Gambia om zo de gevolgen van een afnemende biodiversiteit te verkleinen en het inkomen door productie en verkoop van honing voor de plaatselijke bevolking te verhogen. Het opzetten van cursussen en het helpen van (beginnende) imkers wordt ondersteund door 'Soforal' en 'Imkerij Stad en Streek', gevestigd in 's-Hertogenbosch. Een traject van lange adem door een tekort aan middelen zoals bijvoorbeeld goede beschermkleding, lespakketten en door het zwermende, fellere gedrag van de bijen. Ducttape blijkt onmisbaar om alle gaten en kieren van je beschermkleding en laarzen zorgvuldig dicht te plakken...

Een bezoek aan Gambia blijft je bij. Veel dingen zijn anders dan in West-Europa: de bijen en hun gedrag, de manier van imkeren, de seizoenen en honing, de tradities en cultuur. Wat ons bindt is de liefde voor de honingbij en de eigen leefomgeving. Lokale gemeenschappen dragen zorg voor hun landschap. Zij zetten imkeren in als educatief middel om mensen te betrekken bij het verbeteren van de biodiversiteit. Dat doen ze bijvoorbeeld door het samen aanplanten van mangroven, bewust om te gaan met hun leefomgeving en honing als hoogwaardig product te waarderen. 🍯